

АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РЕАЛІЗАЦІЄЮ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОЕКТІВ

Для підвищення ефективності природоохоронної діяльності важливе значення має дослідження аспектів управління реалізацією екологічних проектів. Основними принципами управління реалізацією екологічних проектів визначено: пріоритетність, цілеспрямованість, безпечність, системність, комплексність, забезпеченість найбільш ефективного використання. Зазначено, що управління процесом реалізації екологічними проектами можна здійснювати з використанням системного, процесного та ситуаційного підходів. Методами управління реалізацією екологічних проектів є: адміністративні, економічні, соціально-психологічні. Також запропоновані технології управління екологічними проектами: моніторинг, форсайт, аутсорсинг, реінжиніринг, бенчмаркінг, структурні зміни, кайдзен-технологія, технологія «Шість сигм» та контролінг, що можуть допомогти попередити, ефективно регулювати чи вирішувати еколого-економічні проблеми.

Ключові слова: екологічні проекти, управління, принцип, підхід, метод, технологія.

Постановка проблеми. Потреба принципової зміни стосунків між людиною та природою є головним викликом сьогодення. В рамках концепції сталого розвитку все більше розглядаються засади, пов'язані з екологізацією усіх сторін суспільної діяльності. Вагомим чинником для зниження руйнування і перетворення природних матеріалів є добробут людства та його життя. Швидкоплинні події, що відбуваються у світовому економічному середовищі, та процеси незворотного виснаження природних ресурсів вимагають вдосконалення управління природокористуванням. Практичним завданням управління реалізацією екологічних проектів має стати активізація та покращення процесів природоохоронної діяльності. Відтак актуальним постає питання вдосконалення підходів, методів та управлінських технологій, що застосовуються в управлінні реалізацією природоохоронних проектів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням управління проектами в екології присвячена значна кількість наукових праць. Так О.Адаменко, Я.Адаменко та Л. Міщенко досліджують питання екологічної оцінки техногенного впливу на трансформацію ландшафтів [1]. Б. Данилишин у своїх працях розглядає процеси трансформацій природно-ресурсної сфери України та проблеми сталого розвитку [7]. Управлінню природоохоронною діяльністю підприємств присвячені наукові публікації С.Князя [3]. Основи стійкого розвитку досліджує Л. Мельник [5]. Питання управління природними ресурсами та природоохоронною діяльністю на території України розглянуті у працях М.Приходько [8]. Н. Пахомова досліджує питання управління екологічними процесами [6]. Однак не вирішеною частиною проблеми залишаються аспекти управління реалізацією екологічних проектів.

Формулювання цілей статті. Метою написання цієї статті є узагальнення та розвиток аспектів управління реалізацією екологічних проектів. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: охарактеризувати основні принципи управління реалізацією екологічних проектів; з'ясувати підходи та методи управління впровадженням екологічних проектів; розкрити особливості управлінських технологій цілеспрямованого процесу попередження та подолання забруднення довкілля.

Для досягнення поставленої мети використано теоретичний і семантичний аналіз дослідження, уза-

гальнення та розвитку існуючого понятійно-категоріального апарату управління проектами щодо охорони навколишнього природного середовища. Логіко-історичний підхід застосовано у дослідженні еволюції методів управління та управлінських технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проект в екології, варто розглядати як план послідовних дій, спрямованих на зниження, відвернення, попередження й ліквідацію негативного антропогенного впливу на навколишнє середовище, збереження, поліпшення і раціональне використання природно-ресурсного потенціалу. Управління проектами в екології має бути пов'язане з процесами постійного поліпшення якості навколишнього природного середовища, що неможливо зімітувати чи сфальсифікувати. Тому управління екологічними проектами має забезпечити взаємодовіру у відносинах з усіма зацікавленими сторонами. Саме в цьому полягає основна перевага управління проектами в екології порівняно з традиційним формальним управлінням. Окрім цього, має задовільнятися оптимальне співвідношення між екологічними та економічними показниками.

Основними аспектами у процесі управління реалізацією екологічних проектів має бути система принципів, підходів, методів та управлінських технологій. Розглянемо детальніше систему принципів, котрі, на нашу думку, відображають сутність управління реалізацією проектів в екології. Основними з них є:

- пріоритетність – перевага надається першочерговим завданням, виходячи із загальної концепції сталого розвитку;
- цілеспрямованість – орієнтація екологічного проекту на поліпшення якості навколишнього природного середовища та відтворення його цілісності;
- безпечність – визначає оцінку ймовірності виникнення збитків довкіллю чи втрат в результаті недосягнення цілей проекту;
- системність – відповідно до нього екологічний проект – це система сукупності взаємопов'язаних елементів: персоналу, структури, завдань і технологій, які орієнтовані на досягнення визначеної мети;
- комплексність – передбачає спільне використання різних форм та методів управління при розробці і реалізації природоохоронних нововведень;
- забезпеченість – комплектація екологічного проекту необхідними видами ресурсів для його реалізації;
- найбільш ефективного використання – характеризує корисність від запровадження ресурсів проекту в екології.

На основі зазначених принципів управління екологічними проектами можна здійснювати з використанням таких підходів, як системний, процесний та ситуаційний.

© Гавадзин Наталія Олегівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки підприємства, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Системний підхід розглядає екологічний проект як безліч елементів з певними властивостями, що вступають у взаємодію, залежать один від одного та становлять певну цілісність, єдність. Основними елементами системи є природні, людські, фінансові, матеріальні та інформаційні ресурси, використання яких зорієнтоване на досягнення поставленої мети екологічного проекту. Підґрунтям системного підходу управління проектами в екології є ресурсна, цільова та функціональна концепції. Цей підхід є ефективним, оскільки в результаті може відбуватися зростання сукупної ефективності управлінської діяльності завдяки поєднанню керуючої та керованих систем, тобто ефект синергії.

Процесний підхід до управління реалізацією екологічних проектів є безперервною серією взаємопов'язаних функцій, які, в свою чергу, є комплексом елементарних дій, операцій, процедур. На сьогодні найбільш поширеною є точка зору, згідно з якою процес менеджменту складається з чотирьох взаємопов'язаних функцій: планування, організування, мотивування та контролювання. Планування дозволяє виявити екологічні проблеми, визначити природу їх виникнення та здійснити попередню оцінку альтернативних варіантів їх вирішення. Планування має охоплювати заходи, спрямовані на поліпшення еколого-економічних показників та впровадження сучасних «екологічно чистих» технологій. Організація екологічного проекту реалізовується шляхом впровадження превентивних заходів і сприятиме мотивації, що дає додаткові можливості для залучення ресурсів на реалізацію екологічних проектів. Мотивація має здійснюватися в межах податкової політики держави, шляхом зменшення податкових платежів чи надання пільг, дотацій при зменшенні забруднення навколишнього природного середовища і забезпечувати перерозподіл і акумулювання фінансових ресурсів. Контроль має здійснюватися відповідними державними правоохоронними органами з метою збереження природних ресурсів.

Ситуаційний підхід передбачає управління екологічними проектами, що визначається ситуацією. Ситуація – сукупність обставин, які впливають у певний час. Найефективнішим методом в конкретній ситуації є той, що найбільше їй відповідає. Цей підхід інтегрує елементи процесного, системного та інших підходів, не розглядаючи їх окремо.

Система методів управління екологічними проектами сприяє практичній реалізації наведених вище підходів. Методами управління реалізацією екологічних проектів є класичні методи управління, а саме: адміністративні, економічні, соціально-психологічні.

Адміністративні методи управління реалізацією проектів в екології передбачають введення обмежень та прямий контроль щодо процесу природокористування. Вони покликані обмежити діяльність виробників, що змушує відмовитися від виробництва екологічно небезпечних товарів та здійснення екодеструктивної діяльності з великим тиском на навколишнє природне середовище на користь екологічно спрямованих чи екологічно прийнятних [4]. Характерною їх ознакою є відсутність стимулювання при прийнятті рішень для досягнення цілей охорони навколишнього природного середовища. Застосування адміністративних методів управління характеризується низькою ефективністю, але на даний момент вони є домінуючими.

Економічні методи управління реалізацією екологічних проектів є ефективнішими. Держава може застосовувати різноманітні важелі для реалізації проектів, які відповідають вимогам природоохоронного законо-

давства [2]. Такими важелями є податки, штрафи, пільги, дотації. В сучасних умовах, податки є традиційним платежем та носять результуючий характер. Щодо штрафів, то хоча їх розмір значний але він не достатній, адже не забезпечує умов, за яких порушення стає не вигідним з точки зору інтересів природокористувача. Пільги можуть створювати для забруднювачів стимули для зменшення шкідливих впливів до рівня, нижчого від установлених меж. Екологічні дотації сприятимуть збереженню природних систем, стимулюватимуть розробку спеціальних програм підвищеного рівня екобезпеки.

Соціально-психологічні методи управління реалізацією проектів в екології реалізують закономірності розвитку і зводяться до управління інтересами людей.

Управління екологічними проектами вимагає застосування управлінських технологій. Сутністю управлінських технологій є те, що вони орієнтовані на забезпечення об'єктивних і суб'єктивних умов у такому поєднанні, яке дозволяє досягати поставлених цілей. Щодо управління реалізацією екологічних проектів доцільне застосування таких управлінських технологій: моніторинг, форсайт, аутсорсинг, реінжиніринг, бенчмаркінг, структурні зміни, кайдзен-технологія, технологія «Шість сигм» та контролінг.

Суть моніторингу ґрунтується на проведенні спостережень, отриманні первинної інформації та її аналізі з подальшим прогнозуванням змін, які можуть бути викликані, а також на розробленні науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття рішень щодо попередження негативних змін. Інструментарієм моніторингових заходів є інформаційна система, котра не лише відображає спостереження і збір первинної інформації, але і її опрацювання та накопичення у відповідній базі даних для подальшого використання. Власне формування системи моніторингової інформації дозволяє використовувати інформацію для координації екопроектів.

Форсайт – управлінська технологія передбачення майбутнього. В процесі управління реалізацією екологічних проектів форсайт слід розглядати як можливість заглянути у майбутнє для визначення перспективних напрямів розвитку і з метою виявлення у ньому нових високоєфективних природоохоронних технологій, що принесуть не тільки економічні, а й соціальні та екологічні вигоди.

Аутсорсинг – надання сторонній організації непрофільних функцій або частини бізнес-процесу. Відмінність від підряду полягає у рівні інтеграції. Аутсорсинг вимагає повної реструктуризації проекту в екології навколо базового, основного та перегляду зовнішніх відносин. До переваг застосування аутсорсингу належать зниження витрат та суворий контроль над ними, спеціалізація на основному виді діяльності, доступність до досягнень сучасного рівня розвитку, вивільнення внутрішніх ресурсів для інших цілей, прискорення отримання вигод від управління складними функціями, зниження ризиків.

Реінжиніринг бізнес-процесів – такий підхід до управління реалізацією проектами в екології, який дозволяє зробити «прорив», дає різке підвищення продуктивності та ефективності, на відміну від постійного щоденного поліпшення. Сутність реінжинірингу виявляється в таких моментах: перебудова бізнес-процесів повинна здійснюватися без урахування попереднього досвіду; реінжиніринг передбачає не поступове поліпшення бізнес-процесів, а їх кардинальну зміну; дана технологія управління ставить під сумнів загаль-

ноприйнятті положення та вимагає активізації творчого підходу; реінжиніринг може бути реалізований тільки зверху – вниз спеціально створеними для цього командами.

Як управлінську технологію можна розглянути і бенчмаркінг, який використовується для створення конкурентної переваги ефективних проектів природоохоронного призначення з низки інших. Цей інструмент передбачає вивчення передового досвіду ефективності природоохоронної політики інших держав і використання їх досягнень. Співставлення характеристик екопроектів з «еталонами» передбачає використання кількісних та якісних порівнянь. Оскільки вимоги суспільства до якості довкілля постійно змінюються, змінюються і характеристики проектів в екології. Відповідно еталони, порівняно з якими проводиться бенчмаркінг, також змінюються, і тільки безперервний бенчмаркінг здатний допомагати швидше дізнаватися про всі новачі і вигідно застосовувати їх на практиці.

Структурні зміни як управлінська технологія вдосконалення організаційної структури екологічного проекту спрямована на зменшення наслідків антропогенного навантаження. Структурні зрушення повинні спрямовуватися на усунення нерационального природокористування та деструктивних впливів на навколишнє середовище. Проведення структурних змін передбачає оптимізацію організаційної структури проекту за рахунок рационального розміщення підрозділів таким чином, щоб усунути складність регулювання стосунків, не перевантажувати керівників зайвою інформацією та не чинити опір здійсненню екологічних змін.

На нашу думку, ще однією маловитратною технологією управління реалізацією екологічних проектів може стати концепція кайдзен. Суть кайдзен дуже проста: вдосконалення. Більш того, це безперервний процес вдосконалення, в якому беруть участь і менеджери, і працівники. Центральна ідея кайдзен полягає в тому, що без вдосконалення не має проходити ні дня. Для здійснення кайдзен необхідно, щоб ті, хто працює над екологічним проектом, використовували свій розум і концентрували увагу на виконуваних роботах. Японська система управління заохочує до розробки пропозицій, забезпечує їх розгляд і реалізацію за допомогою включення їх у загальну стратегію. Управлінці також належним чином оцінюють зусилля працівників щодо вдосконалення. Важливим аспектом системи пропозицій є те, що кожна з них, будучи впровадженою, веде до оновлення стандарту, як відзначають в своїх роботах Н.В. Пахомова, К.К. Ріхтер, А. Эндрес [6].

Не менш цікавою є управлінська технологія «Шість сигм». Вона розглядає управління реалізацією проектів щодо охорони довкілля як процес та передба-

чає створення системи безперервного вдосконалення дій, складових бізнес-процесу. Технологія фокусується на всіх етапах екороекту, які породжують дефекти, а не на самих дефектах. Так звана сигмавідтворюваність процесу, яку зручніше висловлювати в дефектах на мільйон можливостей, вимірює здатність процесу виконувати бездефектну роботу. У рамках цього, дефект – це що завгодно, що гальмує процес чи заважає йому. У ході технічного застосування «Шість сигм» для досягнення так званої якості шість сигм виділяють вісім етапів: розуміння, визначення, вимірювання, аналіз, вдосконалення, контроль, стандартизація та інтегрування. Така технологія орієнтована на залучення до процесу вдосконалення всіх співробітників, кожен з яких виконує певну роль і координується лідером.

Не менш важливою управлінською технологією реалізації природоохоронних проектів має бути контролінг. Його слід розглядати системно при інтеграції відповідних функцій контролю за всіма етапами реалізації екопроекту, в поєднанні з оцінкою результатів для вчасного виявлення еколого-економічних проблем та внесення пропозицій щодо їх вирішення. Перевагою є те, що своєчасна і достовірна інформація про реальний стан справ потрапляє на всі рівні управлінської ієрархії ще до формування кінцевого результату. Адже контроль кінцевого результату у вигляді реакції є неефективним, а контролінг проміжних параметрів і оцінок, що характеризують поточний стан бізнес-процесів, забезпечує можливість попередження отримання неефективних кінцевих результатів до їх появи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Шкідливі впливи, які завдаються навколишньому природному середовищу, пов'язані із застарілими підходами до управління і потребують розробки наукових рекомендацій у сфері екологізації. Охарактеризовано такі основні принципи управління реалізацією екологічних проектів: пріоритетність, цілеспрямованість, безпечність, системність, комплексність, забезпеченість найбільш ефективного використання. На основі зазначених принципів управління екологічними проектами можна здійснювати з використанням системного, процесного та ситуаційного підходів. Методами управління екологічними проектами є класичні методи управління, а саме: адміністративні, економічні, соціально-психологічні. Також, запропоновані технології управління екологічними проектами можуть допомогти попередити, ефективно регулювати чи вирішувати еколого-економічні проблеми. Перспективами подальших досліджень є вдосконалення механізму управління реалізацією екологічних проектів, а саме його інноваційне, інформаційне та фінансове забезпечення.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко О. М. Методика екологічної оцінки техногенного впливу на трансформацію ландшафтів // Український географічний журнал О.М.Адаменко, Я.О.Адаменко, Л.В.Міщенко – 2004. – №2. – С.22 – 32.
2. Джигирей В. С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища: монографія /В. С. Джигирей. – К.: Знання, КОО, 2002. – 203 с.
3. Економіка природокористування та управління природоохоронною діяльністю: монографія / за наук. ред. д-ра екон. наук С. В. Князя. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. – С. 129 – 139.
4. Максимович О. М. Економічний механізм управління природокористуванням в агропромисловому комплексі / О. М. Максимович, П. М. Купчак // Вісник Сум. держ. ун-ту. Серія: Економіка. – 2006. – №7 (91). – С. 203 – 209.
5. Мельник Л. Г. Основи стійкого розвитку: навчальний посібник / за заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. – Суми: ВТД „Університетська книга”, 2005. – 654 с. – ISBN 966-680-168-X.
6. Пахомова Н.В. Экологический менеджмент/ Н.В. Пахомова, К.К. Ріхтер, А. Эндрес. – СПб.: Питер, 2004. – 352с.
7. Природно-ресурсна сфера України: проблеми сталого розвитку та трансформацій. / під загальною редакцією чл.-кор. НАН України Б. М. Данилишина . К.: ЗАТ «Нічлава». 2006 – 704с. ISBN 966-8939-07-7.
8. Приходько М. М. Управління природними ресурсами та природоохоронною діяльністю / М.М.Приходько, М. М.Приходько. – Івано-Франківськ.: «Фоліант», 2004. – 847с. – ISBN 966-96464-0-5.

Одержано 18.04.2015 р.